

KRESALA

(AURRENDEA)

XXIII

Eskon barriak

Andik egun batzuetara, Bilboko kalietan zear ebiltzan alkarregaz, dendaurretan begira, on itsurako gizon motz, gaste, sendokote, arpegi zabal bat eta bere ideko emakume argi, garbi, azkor, baltzerantsu bat, zituen jantzirik onenakaz biak, aterpetsu edo guardasol bana eskuetan ebiela. Esagunzan, urriñetik be, erri tsikiren bateko eskonbarriak zireala.

Atean atean geldituten zirezn begira, bada ate danetan dago Bilbon dendea, salerosketa ta zer ikusia. Emen, danetariko oial-barriak arro arro; or, atorra zuri ta alkondara leunak tente tente; oraiñ narru bigunezko oiñ-zorro edo zapatak goitik berako errenkadetan argi argi; jarleku, mai, oe ta ispilluak urrengo, etsea betean; ardao zar da erari mueta edo eringo guztiak arutsatsoago, piper, tomate, lukainka ta urdaiazpikoen ondoan tolostuta; gozotegirik ederrenak gero, gozozko gizon, aingeru, etse ta eliza ta guzti; ta beste aldean oster a zidarrezko ontzi tresnarik ikusgarrienak ugari, urrezko orduari edo erlojoak eundaka ta kate apañ dizdizariak millaka. ¡Aretsek zirean dendak, aretsek! ¡Zenbat diru etegoan Bilbon!

Korreo **kalean** Au monde elegant **izeneko denda eder baten aurrean** biboliña joten **egoan guzur-gizontso bati barrez barrez, begira egozala** billatu zituan **Mañasik gure emakume ta gizona.**

—Aitaren, Semearen — esaeban, kurutzea egiñaz ¡Josepa! ¡Artobero! ¿Nondik eta ona?

—Ementse, Bilbo ikusten.

—¿Neugana etorri barik?

—Zeugana giñoi azan oraintse

—¿Noiz etorri zarie?

—Bart arratzean.

—¿Eskonduta alzagoze?

—Bai, atzo eskondu giñan.

—¿Da neuri jakiñ eragiñ bee?

—¿Zetako? Bagenkian Arranondora etorriko etziñalata.

—Ezteust iñok be ezeren albisterik jakiñ eragiten.

—Geuk dakarguz zutzat Arranondoko albiste guztiak, onak atanbe.

—¿Onak?

—Eziñ obeak. Atzo gure esteguetan jarraitu eban Josepak gure lagun guztiak an ziran, zu izan ezik, zeu, lagunik andiena ta onena. Zuan etzegozalako utsune andia neukan barruan nik... eta besteren batek be bai.

—¿Zeñek gero?

—Anjelek.

—¡Angelek!

—Bai, geure esteguan zan Anjel be, ta uste dot zu an izango ziñalakoan etorri zala geien bat. ¡Lenago jakiñ izan baneu.....!

Onetan egozala tsinel edo errizaiñ batek dendaurrean ez geldirik egoteko esaentsien iru arranondotarroi gizadien ibillerea galerasotebielata; baña Josepak eta Mañasik ezeutsen jaramonik egiñ. Eztakit entzun eteutsen be, andik urriñean egozan da. Ezeukien orduan belarririk ezer entzuteko, ez bururik ezer ulertuteko, ez biotzik ezer gura izateko, Arranondoko gauzak izan ezik. Artoberok bakarrik esaeban Arenal aldera eskua luzatuaz:

—Goazen aorrutz (ara orrutz) emen ezkaguz ondo ta.

—¿Zer diñostazu?—itandu eban Mañasik.

—Zeuk entzuten dozuna. Anjelek zeugaz eskondu gura dau, ta laster egingo deutsu eskabidea, edo, obeto esateko, oraintse egiten deatsut neuk, bere izenean.

—¡Emakumea! Ezeidazu irrik egiñ zeu zori oneko zareanean.

—Mañasi, ¿noiz egin deusut nik zuri barre? ¿Noiz esan deusut guzurrik? Egia, ni zorioneko naz, gizon langille on bat artu dot eta; baña zeu be bidean zagoz zeuk gura zenduanak gura zaituta. Aren aginduz edo esanez beren gurasoak emon deusiez zuenai Indiano arentzat bear zituen milla errealak.

—Neuk be baneukan orrenbeste... ¡Angelen aginduz!... Eskerrak emotekoa da... Ta ¿zer esan deusutu?

—¿Osterabe? ¿Gozua alda albisten? Zeugaz eskondu gura leukela, orra, orise.

—¿Noiz, nun da zelan esan deusutu? Dana jakiñ gura dot.

—Atzo, zalpurdi ondoan, da biotzetik espanetara jatorkozan itz egiazko okaz. Zeugatik, bai, zeu ikusteko gogo andia neukan da; baña beragaitik batez be etorri gara gu Bilborano, bada bestelan ezkiñan gu Durangotik onuntz igaroko. Bera egon jatan atzo, azken orduan, Bilborn ta Bilbora ta Bilbora etorteko jardunaz zuri esan deusutana esateko ¿Pozik zagoz oraiñ?

—Josepa, au poz geiegia dala uste dot niretzat. Ezin siñitsu daiket. ¿Zelan izan leiteke ori Anjelek eta nik alkarregaz bein bakarrik itz egiñ badogu?

—Jaungoikonren gauzak, Mañasi.

—Ta nondik edo zegaitik etenda Antoni gazkoa?

—Patsi ta Perugaitik. Batak eta besteak Diputacio edo orretariko agintari izan bear ebalata, erri guztia nastau dabie: jakingo zenduan.

—Bai, zerbaiten entzutea badot.

Artobero. ordurarte ia itzik egiezeban Artobero isilla, Arranondoko aserrien oiarzuna balitz lez, sartu zan autuan:

—Patsiren aldeko guztien sentzunbakoak dira, Mañasi. Eztago Peru lango gizonik, ona, errikoia, jakintsua, emollea da Peru. Bestea barriz edozer gauza, ¿badakizu zer dan edozer gauza? Orise da ba. Perutarrak gara gu, ta Anjel be bai.

—Ondo da—erantzueban Mañasik baña bere aritik eruan nai eban autua, ta Artoberok edegi eban bideari jarraitu barik.

—¿Eta erastuna?—itandu eutsan Mañasiri.

—¡Ai! Barre andiak egin doguz erastun orregaz. Zuk Arranondora bialdu zenduanerako, erri guztiak jakieban Baserritar Mutilzarrari emoniko kalabaza barrien albistea, ta emakume ikusmin asko izan giñan

zuenean erastun ori ikusten. Ikusi orduko berialase esaeban Aseritsu-meko Petrak:

—¡Ene! Neuk euki nebana berbera da. Neuk lenengo ta Biri-garroneko Mikallak urrengo ¡Jai jai! Etserik etse erabilteko eresia izango da. Gero barriz, otu jakon Tramanari bere eskuetan euki bear dabela, sartu dan beren beatz lodian, señora balitz legezko itsura ta ziñoak egiten ibilli jatzu ta, azkenean, eziñ inondik iñora biotzetik atera. ¡Zure aitaren estutasunak, Tramanaren arrauiak, gure algarak zelangoak ziran! Tramanari atzamarra ebagi bear geuntzelata ibilli giñan, olgetan.

—Baña emongo eutsien erastuna jaubeari.

—Bai, emakumea, bai, ta oraindik askoren eskuetan ibilli bear dabela deitzot.

—¡Ederra zan ba! Egunero ipinten neban eskuan guztiz ondo jatorkidan, da egi egin esaten dentsut, erastunagarra zaletu egin nintzala uste dot.

—Baña Indiagoana etziñan zaletu.

—Ez, ori ez. Alperrik gure etsekoandrea egin ditu egiñalak eta esan deustaz esateko guztiak nire biotzean eziñ izanda sartu Egurbideko gizon ori.

—Jakiñaba. Bestea zeukan biotzean da...

—Baña, Josepa, ¿benetakoa eteda Anjelen eskabidea? ¿Zer deritsozu.

—¿Barrio be lengora? ¿Iztotsut ba esan biotzetik espanetara jatorkozan itzakaz esaeustala?

—¿Ta zuk ze Ian dakizu?

—Ikusiagaz. Orreik gauzok arpegi an ikusten dira. Ondo siñisgais-tokoa zagoz zeu.

—Ia ba, Antonigaz be bi aldiz ibilli da ta.

—Baña ez gogoz. Berak autortu dau.

—¡Berak autortu! ¡Ai, Josepa! Ondo esan dozu len: Jaungoikoaren gauzak dira oneik. Jaungoikoak entzun deustaz nik Begoñako Amaren bitartez egin deutsadazen arrenak, Siñisgastokoa nagola diñozu, baña eztot nik egundu siñistea galdu. Ziur ziur zenkizula ta Antonigaz eskontzen zala esaten zeunstanean be, nil; baneukan neure arima barruan eztakit nondik norako siñistea ta itsaropena. ¿Gauza miragarriagorik nai dozu?

Nik eztakit noiz artean egongo ziran autuan gure esagunak, beti

lelo (1) bati eragiñaz, non egozan be astuta, bertan bera sartu zan aize indartsu ta euri zaparradeak igüitu ezpalitu. Aizeak zabundu zituan gogotik Ondartza edo Arenal-eko zugatzen adarrak, jaso zituan lurretik odeien itsurako autsak, itsutu ebazan joan etorrian ebiltzan giza-diak, kendu ebazan buruetatik ondo sartu bariko gizon-tsapelak; eta aizearen atzetik etorri zan trusuak sartu eragieutsien zalapartaka bebarruetara kafe aurretan jarrita egozan gizon guztiai.

—¡Jesus! ¡Ause da egualdia!—esaeban Mañasik Done Nikolas ondoko aterpera akitita eldu zanean.—¡Arratsalderako onduko dau, Artobero?

—Baietz uste dot—erantzueban onek.

—Nai neuke beintzat. Zuei laguntzeko bai mena eskatutera noa ni. Arratsaldean Begoñara joan bear genduke, ta olango egualdi tsarragaz.....

—¡Egualdi tsarra? Lurraldean eztago egualdi tsarrrik, aterpeak dagoz da. Itsasoan dira egualdi tsarrak, eta ¡jum! gaurkoak gogor joko dabela uste dot.

XXIV

Ondamena

Bigaromon goizeko seirak aldean, aspaldietan euki eban baño lo gozoago bat eginda mañasi oetik jagi zamean, Bilboko albistari saltzalleak bebiltzan batera ta bestera ariñiketan, kale erte guztietatik estarri errekoaz indarrez deiezka:... ¡ciero bilbainioooo, con la catástrofe del Cantábrico!

¿E? ¿Zer gertau etezan itsasaldean? ¿Zer? Sarritan oiduna.

Bilboko uri barruan gizadien autuak eten, Ondartza edo Arenaleko abeak zabundu, gizonen tsapelak buruetatik eruan, esku aterpeak azpikoaz gañera ipiñi, zabalik egozan atei danbada emon, leiar edo kristalak zatitu ta kezulo edo tsiminiaen batzuk kalera jaurti ebazan eka-

(1) Lelo. Tema.

tsak, itsasoaren erdian erakutzi zituan askozaz obeto bere alizate ta gogortasun guztiak eta bertan galdu ainbeste gizon eder, mendeak ar-turiko itsas-langillerik geienak.

¡Errukarriak Kantauriko arrantzale maitegorri zintzoak! Osasun an-di ta egualdi girorik onenagaz urtebien, goizean goiz, euren etsietatik itsas barruan ikusi eben eguski garbiaren jaitza pozgarria; itsaropenez beterik jaso zituen tsalopetako oial zuriak, boltearen eskaleak badira bez da aizeak euren bidean lagundu cioen; janbearrak eta irabazinaiak emoten daben gogoagaz eraballi ebazan erramuak zoli ta biziro; ta eze-ren peku (1) ta bildur barik, a'aitso ta poztor, eldu ziran arrań-toki-ra, etsadietako janaria an egoalakoan.

¡Ai! Ezeben janaririk aurkitu: galdumendi, azkenordu ta ikaraga-rrizko eriotzea idoro enen gizagaisoak.

Jagizan, nondik eta ze lan eztaikit, an nonbaiten eskutaurik bere orduaren zaiń egoan erruki bageko itsaski (2) amorratua; zabaldu zi-tuan, izpi baten, beren ego azkar, luze ta sendoak; iges egiteko astiriki emon babe, artu ebazau tsalopak inguru guztietatik, sare anoi batek arrańak artu oi dituan eran; erabilli ebazan lenengo tatarrez, urruin-garri, dardaraka, bultzadarik gaisto gogorrenagaz; ausi, ataldu ta birrin-du entsiezan gero arraun, maste ta dize-oialak, paperez da sotzez egi-ńikoak bailirean; intsaur oskol uts batzuk baizen errez, itzulastu zi-tuan laster gizon irmez beteriko arrań-potińak; eta sartu zituan, azkenean, alzituan guztiak ainbeste illoi daukazan itsasoaren kolko barruan.

Arrantzale batzuk, oraindińo, igari egieben zerbait itsas irakiń esnetuaren gańean; berezko bizigurean emotentsen azkortasunagaz ja-sartu siran gogotik trusu ta bizutz, aize ta бага indartsuen kontra; ibilli ziran eten arterańo ur azalean gora ta bera, itsasoak atsetara jaur-ki oi dituan abe zakarren irudira; eskatu eben ¡arren! Jaungoikoaren izenean! lagundu eiola norbaitzuk estualdi ta ill-zori arrigarrizko atan bańa ¡alperrik!. ¡Arrantzalien alaran mingarria ekatsaren ill-sońu ga-rratzean galdu zan betiko!

Ezintsien ińok laguntasunik emon. Lenengo unetik ondatu bageko potiń bakanak, tsimista gorria baizen ariń joiazan ekatsaren aurrean ekatsak guraeban tokira, nai ta naizko dsaustada, gora bera ta joate

(1) Peku. Sospecha.

(2) Ichaski. Tempestad.

bildurgarriko an, eriotzearen tsistua, arnaseztua ta deadarra aldame nean eroiezala, ta ezieben ezer egiñ ur añean igari ta oinaz egozanan alde.

Potiñetakoak eurak eioazan laguntasun bearrean; eurak arrenez Aita Jaungoiko ta Antiguako Amari; eurak Karel baten gañean oker, larri ta noiz ondatuko, aleben giñoan igetik, arerioa urrean daroien gudari garaituak joaten diran autzera... Geienez be sokaren bat jaurti eikien da jaurtitentsien jai zelango gurari ta biotz onagaz! euren bidean billatzen zituen lagunai, baña ¿baña tsalopearen abidea kendu? ¿Nai eukien tokira eruan? ¿Gura eben lekuan gelditu? ¿Ekatsasi arpegia emon? ¿Zeñek? ¿Zelan? ¿Nondik? ¿Nongo indarrakaz? Ezin zeitekean gauza zan.

¡O! Ta azkenengo tsalopea, lur azpian sartzen dan suburdi keitsuaren gisara, ur-laño tartean ostendu (1) jakoenean ¡zer zan amai-gabeko ur-celai atan gelditu ziranen atsekabea!

¡Zelangoa euren bakartade ta argaltasuna itsas-eremu edetsuaren (2) erdian!... Odei baltz lodiak eukezen goialdetik, eta odeiai ezin entsi; zingo (3) andiko ur gazi aserrea beian, da ur orren azalean ¡ezin geiago irauñ!... ¡Ito eginbear naita nai ez! Orduantse amaitu zan arrantzalien pent zuda (4) ona, orduantse artu euen azkenengo etsipennega ugarrien....

Bakotsak beren etsekoai biotzeko agurra ta Zeruko Aitari arimako eskari bana egintsien, iges egieban adoreak euren besoetatik, etorri jokoen begietara beti betiko loa... ta ondatu ziran, bata bestearen ondoren, ur-azpiko illoi sakonean.

Etziron lenengoak eta etziran azkenengoak izango. An egozan, nonbaiten, lenago antsiñatsu joandoko lagunok, azur utsetan, ondar barruan estaldurik: an egozan sartu barriok, ondar gañean etzinda, ta batzuk burua beian ipiñi orduko bajoiazan bestiak goitik bera, isill isillik, como corpo morto cade, ildakoak beti daroen ishillatsu-nagaz.

Iñoiz ez añakoa zan egun atako ondamendi ta galdumena. Onda-rriabiatik asi ta Santurzerañoko euskal ichaserri guztiak eukien zeri ne-

-
- (1) **Ostendu.** Desaparecer.
 (2) **Edetsua.** Anchuroso.
 (3) **Zingo** Fondo.
 (4) **Penzuda.** Esperanza.

gar egiñ andia, baña batez be Bermeotarrak, Elanchobe, Lekuito, Arranondo ta Muturzulokoak. ¡O! Nok esan leike ichaserrietakoen sa-
mintasuna euren ezbear gaistoa jakitean?

Onek bere aita ona galdu eban, arek bere anai langillea, urliak bere senar maitea.

Guraso asko gelditu ziran seme barik, emakume asko alargun, gaste asko umesurtz, zer jakin ezta...

Beingo baten zabaldu zan Bilboko uri danean barri char ori. Erri guztiak beste zer esanik ezeukan. Eskutik eskura ebiltzan paper albistariak lagunterien albiste-gosea asetu ezinik. Irakurle guztiak egozau arriturik eta albiste bakotzaren oudorean zercezan barri bat otuten jakoen.

Danak zirautzen sarritsuegui ondatzen zirala euskalerriko itsasgizonak, ausarditsuegiak ziralako ta urriñegi joaten ziralako; neurriren batzuk artu bearrean egozala agintariak; onenbeste zabalera ta arenbeste luzerako potiñak eragiñ bear jakoezala, ta estakit nik zenbat beste olango ipuiñ

Baña oreik gauzok goroago erabagitekoak zireon. Aurrenengo beintzat diru rnorozkada bat batu bearko zan zelanbait, gosoaren ate ondoan jarrita gelditu ziran gizagaisoentzat. Edonungo beartsuei laguntzen ekien bilbotarrak ainbat geiago lagundu bear eutsiela euskaldunai, ziñoen zaldun batzuk, eta berbetatik eruan bear ebala bakotzak bere oparia paper albistarietara; beste batzuk, eurak ondo jalastu barik eta tsanpon bakotsari koipea kendu barik ezer emoten ezekienak, danen artean batzarra egiñ bear zala esateuen dirua zelan batu ta zer ta jaiadil egin ondo erabagiteko. Bereala otu jakon norbaiti etzala jairik tsarrena izango zaldunak eurak kalerik kale eskean urtetea, zaldiz, burdiz da oñez asabien egunetako jantziakaz, gertaldi zarrak gomutauaz, ipiñi liburuetako gizonen iru dira. Eintzakotzat emotebien geienak kalietako ibillerea: urbia izango zan Lekobide ta sendia Lartaun, bata don Pedro Erregea ta bestea Don Juan bere anai, au Marie ta ori Ercules, orrako gizona Kijote ta arako mutilla Santso..... ¡Santso! ¡Kijote! ¡Ja jai!

Alagalagoak ziran orretakako orkoa ta emengoa. Barregurea etorkoen gogoratuta beste barik eta barik eta barrez egozan zalduntso batzuk, ¡barrez negarrak begortzeko asmoetan ebiltzala!

Etzitian aiñ laster ubertu Mañasik kalekoen autuak. Iñoiz baño beranduago jagi zan egun atan, ezaban Mesatara joateko atirik artu, ta

etsaldeko arlo xeregiñetan ebillen egundo baño azkarrago ta pozago, barru alai gozoak emotentsan maraztasunagaz. Leiotik Arenalera begira egonda, bazala nunbaiteko ezbearren bat etseko lagunak esaentsanean, «Somorrostro aldekoa zerbait,» erantzueban gure neskatilleak, «jakingo dogu lanak egindakoan; baña, geroago, zer edo zer itsasaldekoa zala esan jakonean, gauza guztiak bertanbera itsita urteban leiورا inguruetakoa neskame guztiai zer-zan galdezka.

Poza ta naigabea eziñ leitekez alkarregaz bizi. Geu pozik bagagoz, naiz onak eta lagun-uskoaren edo geidaren maitaleak izan, leku gitsi euki oidan gure biotzean iñoren naigabeak, zenbat eta pozago ainbat eta gitsiago. Egi zaleak bagara esan daigun egia: gen pozkor bagabiltz, ezta iñoren naigabea gure mingañetik barrara sartzen, geientzuetan.

Mallak eta neurriak daukaguz onetarako. Iñor ori ezasaguna edo urriñekoa bada, bere naigabietan iñor ez balitz legez begiratuten deusagu, ta orduan mingañak berak be zer esanik eztauka.

Iñor ori urrekkoa ta esaguna bada, orduan mingañak zer esan batzuk badaukaz, ichuregatik bada be. Iñor ori geutarra edo ingurokoa bada, orduan mingañak gauza bigunak esaten ditu, arpegiak illun samar ipinten dira, begiak malkoren bat bota oidabie ta zerbait egin daroagu gentarren alde. Baña iñor gen bagara, geurea edo geure odolekoena bada naigabea, orduan naigabe ori biotz guztiaren jaube egiten da, bene benetako malko ari mingotsak isutzen ditugu ta ez bakarrik eztauka lekurik bestien pozak gure barruan, ezpada ze mingoztasun barriak emoten deuskuz.

Olango zerbait igaro jakon Mañasiri. Pozik ebillen, oso pozik. eta gertaera gaistoa Somorrostrokoa zala uste izaeban artean ezentsan gauzeari gora andirik emon, bada toki orretan ezeukan iñor esagunik eta ez esagunak beti dira urriñekoak; baña jakiebanean itsaserrikoa zala ezbearra, artega, nabarmen, kiriotsu, zalapartaka ta itsumustuan jatzizan kalera albistari baten billa... Artu eban bere eskuetan albistaria, begiratu entsan, arnasa batean, goitik berreneraño; baña dardaraz egean, lansoak eukazan begiak eta ezietan ezer ikusi. ¡Horrible hecatombe! ipinteban paperak letra andi baltzakaz. ¡Horrible hecatombe! ¡Más de cien ahogados! ¡Ai ene bada! ¡ai ene! ¿Nongoak ete ziran gizon itoak? Bermeokoak berrogetak, Elantsobekoak amalau edo amabost, Lekuitokoak ezekien zenbat..... ¿Ez aletorren Arranondoko barririk?.....

¡A! Bai, an egoan baster baten Arranondoko erri nagusi edo alkateak bialduriko albiste mingarria ta ¡Sardinzarren tsalopako guztiak ondatu zirala ziñoan! Danak ito zirala, danak, jeta antsen zan Angel!

Bekokian mailu bategaz jota legez jausi zan lurrera Mañasi albiste ori irakurri ebanean. Jaso eben inguroan egozan emakume ta gizon batzuk, zein zan galdezka, ta bere etseko atezañak erantsuetsien:

—Arrantzale baten alaben da. ¡Gaisua Aita edo itoko jakon.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrendatuko da.)

